

- диференційованості – урахування індивідуальних і вікових особливостей учасників формувального експерименту [3, с. 135].

У ролі провідної форми проектної діяльності була обрана взаємодія у малих групах. Вибір групової форми роботи зумовлювався кількома чинниками, зокрема:

- організаційними особливостями використання методів проекту та психологічного тренінгу;

- дружньою атмосферою групи, в якій можна засвоїти нові навички, опанувати вміння підвищувати здатність до ефективності у різних сферах життя;

- умовами групової форми роботи, які спонукають особистість до самооцінки власної компетентності, самодослідження, що дозволяє ідентифікувати себе з іншими учасниками і використовувати результати цього спостереження під час оцінки власних думок, емоцій, вчинків;

- колективною відповідальністю за результати виконання проекту тощо.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Підсумком комплексного впливу на особистість респондентів у межах третього етапу програми формувального експерименту буде формування адекватної самооцінки, впевненості у собі, ціннісно-сислової свідомості, «Я-концепції», особистісної зрілості, набуття відповідних компетенцій і на цьому підґрунті формування активної особистісної та громадянської життєвої позиції, готовності до розв'язання життєвих ситуацій.

УДК 37.015.311-047.22

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-104-4-45-49

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єрмаков І. Проектний підхід у школі життєвої компетентності : підруч. для дир. 2005. № 9–10. С. 32–49.
2. Єрмаков І. Г. На шляху до школи життєвої компетентності і проектний підхід. *Метод проектів і традиції: перспективи, життєві результати* : практико-орієнтов. зб. Київ, 2016. С. 15–29.
3. Лукина В. С. Исследование мотивации профессионального развития. *Вопросы психологии*. 2004. № 5. С. 25–32.
4. Львов В. М., Багрецов С. А., Нагиева О. В. О феноменах профессионального развития личности. *Журнал практического психолога*. 2007. № 4. С. 158–166.
5. Эриксон Э. Детство и общество. Санкт-Петербург, 2017. 416 с.
6. Цветков А. В., Миронов Д. И. О подходах к изучению образа «Я» в отечественной и зарубежной психологии. *Психология и психотехника*. Москва : НБ-Медиа, 2012. № 2. С. 34–42.
7. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України ; СВД Черкасов М. П., 2006. 362 с.
8. Ямницький В. М. Професійний розвиток особистості в контексті психології життєтворчості. *Освіта регіону: психологія, політологія, комунікації*. Київ, 2016. № 1. С. 94–96.

Дата надходження до редакції: 28.09.2020 р.

Інна ШПИЧАК,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки,

психології та корекційної освіти Рівненського ОШПО

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті здійснено теоретичний аналіз поняття компетентісно орієнтованого розвитку особистості, розкрито його зміст. Проаналізовано базові технології, що підтримують компетентісне навчання. Виокремлено психолого-педагогічні умови компетентісно орієнтованого розвитку особистості учня в умовах Нової української школи.

Ключові слова: компетентність, розвиток, компетентісно орієнтований розвиток особистості, технології, Нова українська школа.

The relevance of the topic disclosed in the article is caused by the need for the development of the New Ukrainian School, the trend towards an increase in demand for quality education and upbringing, on updating

the forms and methods of organizing the educational process in educational institutions.

In modern conditions of the development of Ukrainian society the transition to new educational standards and the issues of upbringing a healthy, successful and well-mannered generation are of particular importance and priority. The leading task of the New Ukrainian School is to bring up a student. One of the factors of this is the development of cross-cutting skills and the formation of competencies.

The formation of the competencies of students is one of the most urgent tasks of modern education, since they are a prerequisite for their success in everyday life, including the motives, knowledge and skills necessary for successful interaction with the social environment on the

one hand, and the well-being and self-perception of a person in a changing society on the other.

The article reveals the concept of «personality development» and «competency-based development». The theoretical analysis of the concept of competently oriented personality development is described and its psychological content is revealed.

The basic technologies that support competency training are also analyzed in this article. Particular attention is paid to the personal potential of the teacher, his general and professional culture, without which it is impossible to solve existing problems of teaching and education, the search for new pedagogical ideas, technologies, methods and approaches in accordance with new requirements.

Based on the theoretical analysis of sources and literature, the following psychological and pedagogical conditions of competency-based development of the personality of a student in the New Ukrainian School are outlined: activity of an individual (self-education, activity, motivation, communication); optimal, comfortable and psychologically safe educational environment of the educational institution; motivated and successful teacher; close cooperation and partnership between teachers, students and parents; competency-based learning technologies.

Key words: competence, development, competency-based development of personality, technologies, New Ukrainian School.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку українського суспільства, переходу на нові освітні стандарти питання виховання здорового, високоінтелектуального, культурного покоління набуває особливої ваги і пріоритетності. Провідним завданням Нової української школи є виховання успішного здобувача освіти. Тому сьогодні одним із найбільш актуальних завдань освіти є формування і розвиток компетентностей, які визначатимуть успішність учнів у повсякденному житті, охоплюючи як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із соціальним середовищем, так і самопочуття та самосприйняття особистості у мінливому соціумі.

Ключовим питанням у навчанні школярів постає дослідження способів, методів, прийомів забезпечення переходу від накопичення знань до вміння застосовувати їх у житті.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Теоретичні засади, які розкривають дидактичну сутність понять «компетентність», «компетенція», «компетентісно орієнтована освіта», висвітлені у працях багатьох науковців. Зокрема, проблему компетентісно зорієнтованого підходу досліджували О. Асмолов, Н. Бібік, І. Підласий, А. Петровський, О. Пометун, В. Рибалка, О. Савченко, В. Семиченко, В. Татенко та ін. У зазначених публікаціях здійснено аналіз понять, пов'язаних із компетентісним підходом в освіті. Компетентність при цьому розглядається як «... здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини» [1].

Окремо ученими розглядається термін «компетенція» і розуміється як суспільно визнаний рівень знань, умінь і навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини. Її вважають наперед заданою соціальною нормою, яка відчужена від особистості [7].

Особливості розвитку особистості та особистісний підхід висвітлені у працях таких науковців, як Е. Бондаревська, І. Бех, В. Давидов, І. Зязюн, В. Ільїн, С. Максименко Н. Миропольська.

Однак проблема компетентісного розвитку особистості в умовах Нової української школи є недостатньо вивченою, потребує більш детального висвітлення та дослідження.

Мета статті – розкрити психолого-педагогічні умови компетентісно орієнтованого розвитку особистості учня в умовах Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи державну політику в галузі освіти, переорієнтацію на реалізацію завдань формування компетентностей у школярів, заклад освіти сьогодні покликаний забезпечити компетентісний розвиток особистості.

Результатом цього процесу має бути сформованість загальної компетентності випускника Нової української школи, який володіє життєвими компетенціями, необхідними для успішного самостійного вирішення життєвих завдань, здатний орієнтуватися у сучасному динамічному суспільстві та швидко реагувати на запити сьогодення.

На думку О. Пометун, сутність поняття «компетентісний підхід» полягає у «спрямованості освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості...» [8, с. 18].

Аналіз наукових джерел (Н. Бібік, О. Овчарук, О. Пометун) свідчить, що компетентісно орієнтована освіта передбачає перенесення акценту із засвоєння учнями нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток у них здатності самостійно діяти, адекватно застосовуючи знання та індивідуальний досвід у нестандартних життєвих ситуаціях, отримання практичних результатів, вироблення власних ставлень.

На думку науковців, компетентісно орієнтований підхід відображає ті процеси модернізації, які відбуваються сьогодні в українській освіті, адже він зосереджує увагу всіх учасників освітнього процесу на розвиток здібностей, умінь застосувати отримані знання, ставити й вирішувати особистісні цілі, проєктувати власну життєву траєкторію.

Ураховуючи зазначене вище, компетентісний підхід визначається нами як спрямованість освіти на формування комплексних ключових і предметних компетентностей у зв'язку з набутими цінностями. Цей підхід вимагає суттєвої корекції змісту освіти та шляхів і методів її реалізації. Змістовий компонент освітнього процесу має охоплювати все те, що потрібно учневі для формування і розвитку його особистості.

Важливо, що компетентісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки може бути реалізованим і перевіреном тільки у процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій та ґрунтується на особистості учня.

Компетентності – це динамічна комбінація знань, умінь, цінностей та ставлень на їхній основі, які визначають здатність особи успішно вирішувати життєві проблеми, провадити професійну і подальшу навчальну діяльність.

Ключовими для Нової української школи визначено такі компетентності: спілкування державною і рідною (у випадку відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична грамотність; компетентності в природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння навчатися впродовж життя; соціальні й громадянські компетентності; підприємливість, загальнокультурна грамотність; екологічна грамотність і здоровий спосіб життя.

Спільними для всіх компетентностей є наскрізні вміння: уміння читати і розуміти прочитане; уміння усно і письмово висловлювати свою думку; критичне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; ініціативність; творчість; уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати правильні рішення; уміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект; здатність до співпраці в команді [4].

Головне завдання Нової української школи – допомогти дитині розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості на основі партнерства між учителем, учнем і батьками, адже кожна дитина від природи неповторна, наділена унікальними здібностями.

У школі формується особистість дитини, відбувається її розвиток. Формування особистості здійснюється у процесі пізнання, спілкування, діяльності, у відносинах з іншими людьми та світом.

У психологічній енциклопедії поняття «розвиток особистості» тлумачиться як складний і тривалий процес формування особистості, набування індивідом соціальної якості у спілкуванні та спільній діяльності з іншими людьми» [11, с. 310].

Розвиток особистості – це процес руху від простого до складного, від відомого до невідомого, збільшення фізичних та інтелектуальних сил учня, відмирання старих якостей і зародження нових, набуття певного життєвого досвіду. Таким чином, компетентнісно орієнтований розвиток особистості поєднує в собі упорядковану сукупність знань, умінь, цінностей та ставлень, а також дій, операцій, процедур, які забезпечують прогнозований результат в умовах динамічного освітнього процесу.

Розкриваючи зміст поняття компетентнісно орієнтованого розвитку особистості, вважаємо за доцільне виокремити його психолого-педагогічні умови:

- 1) активність особистості (самовиховання, діяльність, мотивація, спілкування);
- 2) оптимальне, комфортне і психологічно безпечне освітнє середовище закладу освіти;
- 3) тісна співпраця, партнерські взаємовідносини між учителями, учнями та батьками;
- 4) вмотивований, успішний педагог;
- 5) компетентнісно орієнтовані технології навчання.

У даному контексті головну увагу потрібно приділити такому поняттю як «*активність особистості*». Адже всі зовнішні фактори сприяють розвитку лише тоді, коли вони взаємодіють із внутрішніми механізмами її власної активності в роботі над собою, а саме з потребами, мотивами, інтересами, переконаннями і здійснюють на них позитивний вплив. Детермінанти саморозвитку знаходяться в самій людині, певною мірою індивідуальність творить сама себе.

Життєва активність особистості є головним джерелом її розвитку. У психолого-педагогічній літературі під активністю особистості розуміють здатність людини здійснювати суспільно-значущі перетворення оточуючої дійсності. Ці здатності проявляються

у спілкуванні, спільній діяльності та творчості. Активність людини є наслідком прагнення задовольнити певні потреби, що обумовлюють діяльність і забезпечують досягнення соціально-ціннісних цілей цієї діяльності [9].

Більш загальною, інтегральною характеристикою активності людини є її життєва позиція, що передбачає орієнтацію у навколишньому середовищі, ціннісні орієнтації, ставлення до інших людей; установку і готовність до здійснення певних дій, форми і способи цього здійснення.

У гуманістичній психології модель активності можна виразити формулою: потреба – активність. У межах цієї концепції А. Маслоу вважає вищою потребою прагнення особистості до реалізації життєвого потенціалу, самоактуалізації.

Активна життєва позиція притаманна не кожній людині, оскільки передбачає, насамперед, діяльність. Прагнення до перетворення навколишнього середовища вимагає від людини наявності особистісних якостей. Зокрема, це сформовані власні принципи, світогляд, переконання, моральні норми тощо.

Комплексне розв'язання проблеми розвитку особистості школяра полягає у *створенні оптимального, комфортного і психологічно безпечного освітнього середовища закладу освіти*, розробленні та реалізації з цією метою необхідних педагогічних умов упродовж усього періоду шкільного навчання.

Однією зі складових Нової української школи є безпечне освітнє середовище. Ефективність роботи сучасного закладу освіти вимірюється не лише якістю освіти, але й безпекою учнів, захищеністю учителів. Важливий структурний компонент освітнього середовища, на думку більшості науковців, – це психологічна складова. Її показником є характер спілкування суб'єктів освітнього процесу, що забезпечує можливість задоволення і розвитку потреб особистості у відчутті безпеки, збереженні і покращенні самооцінки, у визнанні, формуванні позитивної Я-концепції, у самоактуалізації.

Освітнє середовище – це місце, де зустрічаються і взаємодіють учні, вчителі та батьки з метою розвитку дитини в соціокультурному контексті. Для ефективного розвитку важливо, щоб таке середовище було сприятливим, безпечним і комфортним [5].

Комфорт освітнього середовища поділяють на психологічний (почуття та емоції у колективі) і фізичний (організація дослідницької діяльності дітей, формування самостійності, організації роботи в парах, у малих групах, індивідуально; створення і наповнення осередків, які відображають навчальні потреби й інтереси школярів). Баланс між даними складовими забезпечує розвиток успішної особистості.

Учителі повинні усвідомлювати відповідальність за своїх учнів, що передбачає такі обов'язки:

- поважати кожну дитину;
- вірити в успішність кожної дитини;
- бути чесними і визнавати власні помилки;
- вміти слухати й дотримуватися конфіденційності;
- бути послідовними й справедливими;
- мати високі очікування щодо кожного учня, у тому числі учнів з особливими освітніми потребами;
- цінувати особисті зусилля дітей;
- організовувати стимулююче навчальне середовище;
- постійно поновлювати свої знання про дитячий розвиток.

Освітнє середовище створюється для заохочення самовизначення дітей у класі та розвитку їхніх можливостей, оскільки відомо, що люди, які контролюють те, що відбувається з ними, краще адаптовані до життя.

Компетентнісний розвиток особистості сучасного школяра можливий лише на основі тісної співпраці, партнерських взаємовідносин між учителями, учнями та батьками.

Сутність педагогіки партнерства полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні їй права на вибір, на власну гідність, на повагу, права бути такою, якою вона є, а не такою, якою хоче її бачити учитель. Стосунки партнерства складаються там, де діти і дорослі об'єднані спільними поглядами і прагненнями. Педагогіка партнерства бачить в учневі добровільного і зацікавленого соратника, однодумця, рівноправного учасника педагогічного процесу, турботливого і відповідального за його результати.

Сучасне навчання і виховання учнів вимагає нової педагогічної етики, визначальною ознакою якої є взаєморозуміння, взаємоповага та творче співробітництво учителя та учня. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

Принципово важливою є орієнтація партнерської діяльності вчителя та учня на розвиток творчості – творчої активності, творчого мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах.

Основні принципи педагогіки партнерства: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [5].

Утілюючи ідеї педагогіки партнерства, учителю необхідно використовувати у своїй роботі не тільки стандартні методи організації освітнього процесу, але в більшій мірі виявляти ініціативу і будувати навчання і виховання таким чином, щоб дитина була постійно залучена до спільної діяльності.

Варто наголосити, що провідна роль у забезпеченні компетентісно зорієнтованого розвитку учня належить педагогам. На сучасному етапі розвитку освіти педагогічна діяльність – це процес вирішення різнопланових завдань, які спрямовані на взаємне збагачення особистості педагога та учня. Суспільство вимагає від учителя максимуму віддачі зусиль, розвитку всіх своїх здібностей, критичного аналізу того, що відбувається в освіті, спонукає до рефлексії власного професійного і соціального життя.

Задля того, аби вчитель зміг ефективно реалізувати нові функції і професійні ролі в новій школі, впроваджувати нові освітні технології, він повинен насамперед володіти інформацією щодо власного психічного стану, своїх сильних і слабких сторін, ставлення до своєї професії. На основі здійснення рефлексії у вчителя з'являється бажання займатися самовдосконаленням. У нього створюється своєрідна модель роботи над собою.

Ми живемо у суспільстві, де навчання протягом життя стає нормою. Згідно із Законом України «Про освіту» метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя» [10]. Успіх цих змін залежить від кожного вчителя.

Важливим стає новий ментальний підхід учителя до учнів, який включає такі аспекти: повага до особистості дитини; презумпція талановитості дитини; підтримка її життєвого оптимізму; радість пізнання; розвиток самостійності, незалежного мислення, креативності дитини, її самоповаги та впевненості в собі; взаємодія на основі партнерства; створення атмосфери довіри і взаємоповаги [4].

Навчання протягом життя – це постійне навчання й перенавчання в умовах, коли зовнішні обставини постійно змінюються.

Успіх в освіті більше не пов'язаний з відтворенням знань. Натомість важливо вміти відштовхнутися від того, що знаємо і творчо застосувати знання в нових ситуаціях. Навчити цьому учнів здатні педагоги, які постійно вчать і співпрацюють з іншими, творять інновації та працюють із високим рівнем автономії.

Суспільна потреба спонукає сучасну школу, її вчителів та педагогів-науковців до пошуку нових педагогічних ідей, технологій, методів та підходів відповідно до нових вимог. Отже, аналізується завдання оновлення арсеналу педагогічних технологій, якими володіють учителі, як процесуальні умови реалізації компетентісного підходу до навчання. Тому надзвичайно важливо оцінити потенціал конкретної технології з позиції її адекватності завданню формування компетентностей учнів.

Базовими технологіями, що підтримують компетентісно орієнтоване навчання, є:

- технологія проблемного навчання;
- технологія продуктивного навчання;
- технологія проектної та дослідницької діяльності;
- технологія навчання в глобальному інформаційному співтоваристві;
- технологія вирішення винахідницьких завдань;
- ідея особистісно орієнтованого підходу (І. Якиманська);
- ідея діяльнісного підходу, тобто «навчання через діяльність» (Д. Дьюї, Г. Цедровицький, А. Дергач, О. Анісімов);
- ідея розвиваючого навчання (П. Гальперін, Л. Занков, В. Давидов);
- технологія розвитку критичного мислення (Дженні Л. Стіл, Кертіс С. Мередит, Чарлз Темпл і Скотт Волтер та ін.).

Однак надзвичайно гострою залишається проблема реального застосування компетентісно орієнтованих технологій розвитку особистості в освітньому процесі. Розв'язання цієї проблеми повинне вийти за межі теоретичних обговорень у площину інструментального прикладного застосування, а сучасна науково-педагогічна стратегія має цілеспрямовано проєктувати розвиток особистості дитини [3, с. 22].

Висновки. Отже, на основі теоретичного аналізу джерел та літератури нами виокремлено психолого-педагогічні умови компетентісно орієнтованого розвитку особистості: активність особистості (самовиховання, діяльність, мотивація, спілкування); оптимальне, комфортне і психологічно безпечне освітнє середовище закладу освіти;

тісна співпраця, партнерські взаємовідносини між учителями, учнями та батьками; вмотивований, успішний педагог; компетентісно орієнтовані технології навчання. Розвиток особистості сучасного школяра в умовах компетентісного навчання враховує його індивідуальні відмінності й можливості, забезпечує підготовку до життя та успішної професійної діяльності в умовах сучасного інформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Науковий часопис НПУ ім. Михайла Драгоманова. 2010. Серія 17 (Вип. 17).
2. Бех І. Д. Компетентісний підхід у сучасній освіті. URL: <http://ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html> (дата звернення: 19.11.2020).
3. Кремень В. Г. Система освіти в Україні: сучасні тенденції і перспективи. Професійна освіта: педагогіка і психологія : пол.-укр. журнал / за ред. І. Зязюна, Н. Ничкало, Т. Левовицького, І. Вільш. Київ : Ченстохова, 2000. 486 с.
4. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/Новини/2016/12/05/konczepczija.pdf> (дата звернення: 22.11.2020).
5. Нова українська школа: порадник для вчителя : навчально-методичні матеріали / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ВД «Плянди», 2017. 206 с. URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 30.10.2020).
6. Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті Концепції Нової української школи. Всеосвіта : проект. URL: <https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdanna-sucasnogo-vcitela-v-konteksti-konczepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html> (дата звернення: 22.11.2020).
7. Овчарук О. О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. Київ : «К.І.С.», 2003.
8. Пометун О. І. Стратегія розвитку компетентісного підходу в освіті: порівняльний аспект. Методичні рекомендації з реалізації компетентісного підходу у змісті освіти та навчально-виховному процесі загальноосвітніх початкових закладів. Аналітичний звіт за результатами дослідження / наук. ред. Н. М. Бібік. Київ, 2010. С. 12–29.
9. Прашко О. В. Застосування форм комунікативного впливу на розвиток соціально-комунікативної активності учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький : ХГПА, 2012. Вип. 13. С. 291–297.
10. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 22.11.2020).
11. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.

Дата надходження до редакції: 23.11.2020 р.